

Húsvéti locsolóversek Abaújból

(Részlet a 47. Istvánffy Gyula honismereti gyűjtőpályázatra készített pályamunkából)

Kiss László

Sutra az apraja, kik a víztől sírnak!
(Részlet egy locsolóversből)

Egy kis bevezető - húsvét hétfő

Húsvét a keresztényeknél Jézus Krisztus feltámadásának ünnepe. A szakrális ünnep másodnapja (Húsvét hétfő) egy nagyon régi tradíció, ill. népszokás napja volt. Ezen a napon locsolkodtak a fiúgyerekek, a legényemberek és a felnőtt férfiak.

Dolgozatomban elsősorban a gyermekek, kiegészítésként pedig párválasztás előtt álló fiatal emberek által mondott locsolóverseket kötöttem szép, nagy csokorba.

A kisiskolás korú fiúgyerekek ritkán jártak magánosan locsolkodni (öntözködni), ketten-hárman összeállva, társulva keresték föl – már a koradélelőtt folyamán – a lányos házakat. Miután illedelmesen bekopogtak a lakás ajtaján és bentről pedig hangzott a válasz, hogy *szabad*, bementek és sapkalevétel után ily módon köszöntek:

Dicsértessék a Jézus Krisztus!

A házigazda – vagy éppen a gazdasszony – válaszolt rá:

Mindörökké, Ámen.

Az egykori, görögkatolikus felekezetű emberek által lakott Szárazkék községben mindez a következőképpen hangzott:

Krisztosz voszkresz! (Krisztus feltámadt!)

A válasz pedig ez volt:

Vojisztina voszkresz! (Valóban feltámadt!)

A szárazkék emberek így köszöntek áldozócsütörtökig, vagyis negyven napon át.

Az iménti, idegen hangzású kifejezések – melyek fonetikusán lettek regisztrálva – mindenképpen egy kis falutörténeti, helytörténeti, mi több nemzetiségbéli magyarázatot igényelnek.

A községnek 1323-ból kivételes pontosságú leírása ismeretes. Az oklevélben pontosan található Kék határának 600 esztendő vízrajzi leírása. A középkorban több kisnemes birtoka volt. A XVII–XVIII. sz. elején néptelen terület. 1740–60: Ruthén lakossággal betelepítve.

A rutén (ruszin - rusznyák) kárpátukrán, tömegében Ukrajnában élő, szláv (nép) ill. ehhez tartozó, vele kapcsolatos ukrán nyelv utónyomai, foszlányai még az 1980-as években hírmondóként föl-fölbukkantak, el-elhangzottak néhány kéki adatközlőmtől.

Summa summárum, az iménti dokumentum jelleggel bíró adatok adnak magyarázatot arra a

Az ún. berzselt himestojások Abaújból is ismeretesek voltak. (Forrás: <https://www.magyariskola.sk/2020/04/igy-unnepeltuk-a-husvetot/>)

bizonyos *Krisztosz voszkresz*, görögkatolikus felekezetre utaló, locsolkodás napján elhangzó köszöneti formára.

Az öntözködni járó gyerekek rövidebb, esetenként hosszabb versikét mondtak. Volt aki egész szép, hosszú verset mondott! Előtte megkérdezték: *Szabad-e megönten, meglocsolni a lányokat? Szabad, csak ne igen locsoljatok!* – hangzott a válasz.

A gyerekek nem kölnivel, hanem rózsavízzel locsolkodtak. Adatközlőmet kíváncsiskodóan meg is kértem arra, hogy ugyan meséljék már el, hogyan is készült az a bizonyos rózsavíz. A hiteles, tiszta forrásból eredő magyarázat a következőképpen történt: *Az üvegbe öntöttek vizet, tettek bele szagos szappant, piros kreppapírral megszínesítették. Csavarja nem vót – mármint az üvegnek – befogta az ujjával.*

Egy másik adatközlőm ekképpen fogalmazott: *Vót csinálva szappanból szaggos víz, oszt vót bele ez a kreppapír téve, hogy megfesse a vizet. Színre csinálta a szüle!* (Milyen szép mondat!)

A rózsavíz készítés mikéntjére ilyen válasz is elhangzott: *A rózsavíz házilag szappanból készült. Lavorba elmostuk egy liter vízbe. Fél literes üveg is kezébe vett némelyik gyerek locsoláskor. Annak a tetejére rongy volt kötve.* (Gézszerű, ritka szövésű rongy, nem volt szükséges kilyukasztani.)

Vót, akinek lecsúszott a rongy rúla, oszt gyorsan visszatette, rákötözte. Ha fogytán vót a szappanos víz, tiszta vízzel felvegyítette, kipótolta.

A locsoló gyerekek a versmondásért, no és nem utolsó sorban a locsolkodásért néhány fillért, jobb esetben egy forintot és természetesen festett húsvéti hímes tojást kaptak.

Essék néhány szó az abaúji tojásfestésről

A hímes tojás hagymahajjal vót befestve. A hagyományul leszettük a héját, megfőztük, oszt megfogta olyan sárgára.

Előfordult az is, hogy: *Csak fehér vót a tojás. úgy, ahogy megfőtt a vízbe, nem vót mivel megfesteni.*

Baktán a sarjadó búzavetéssel ződ színűre festették a tojásokat. Mentünk a mezőre, szettünk vetést, abba festettük meg. A ződ vetést vízbe odatettük, megfőztük és megfogta. Így is mondták a bakti emberek: Gabonát kell szedni, ződ vetést, attúl ződ színű lesz. Hogy szép fényes legyen, zsírral, vagy szalonnával megkenték, szalonnabőrrel bedörzsölték.

Egy másik – eléggé egyedinek, helyi jellegűnek tűnő – tojásfestési módszer: *Tintaceruza hegyéből egy picinyke darabot betettek vízbe, az feloldódott, ebbe főzték a tojást. Olyan szép lila vót, az igen szép színt adott neki. Nem sok kellett belőle, csak egy kicsi, mer’ a színes oldat a tojáshéjon (annak pórusain) átszivárogyva megfesthette magát a tojást, ennél fogva fogyaszthatatlanná, használhatatlanná válhatott.*

A viaszolós technika is ismeretes volt. *Gyertyaviaszt felolvasztottuk egy bokszos dobozba. Egy gyufaszálat picit megvékonyítottunk, ezt belemártottuk a már megolvasztott viaszba, ezzel rajzolták meg a mintákat a még nyers tojásra, majd belemártották a forrásban lévő színes oldatba. A szalonnabőrrel való bedörzsölés a viaszréteget lehozta, a tojás pedig szép fényes lett. A díszítőmotívum egyszerű vót, lehetett kétsoros, de betölthette a tojás teljes felületét. Olykor még a készítő neve is belekerült a stilizált virágmotívumok közé, például: *Katika*, stb.*

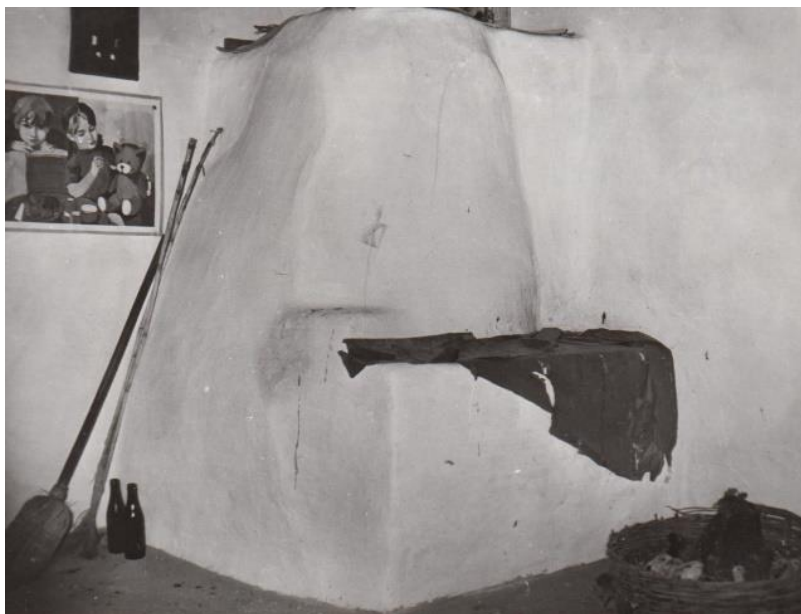
Húsvéti rigmusok

Mindezek után – kissé ugyan megvárakoztatván a tisztelt olvasót – következzenek tehát az abaúji húsvéti rigmusok, azaz a locsolóversek.

*A Jézus sírjáról kő hengerítetett,
Hogy Jézus feltámadt, azon örvendjete.
A papok kívánták a Jézus halálát,
Ma mindnyájan kiáltják a szent Hal-le-lu-ját!
Ez a papok dolga, én nem magyarázok,
Öntözködni jöttem, a szót nem cifrázom.
Hajtsák le fejüket, kik lánynevvel bírnak,
Sutra az apraja, kik a víztől sírnak!
Én magam is félek, hogy holnap úgy megázok,
Jövő esztendőre bakként kicsirázok.¹*

Az iménti locsolóverset azért választottam elsőként, ugyanis ebben szerepel egy bizonyos verssor, amely egyben a tanulmányom címe fölött olvasható mottó szerepét is betölti. A *sut* kifejezés, amely az egykori parasztházakban lévő *búbos kemence* és a fal közötti szűk helyet jelentette, afféle *kis kuckó* ill. *zug* volt, de a kisebb gyerekek a kemence lapos tetején is szívesen tartózkodtak, főként hideg, téli napokon.

A vers utolsó két sora utal arra, hogy a locsoló gyerekek fél a másnapi megázástól. Ugyanis Abaújban létezett egy olyan húsvéti hagyomány is, miszerint az ünnep harmadnapján a lányok is locsolkodtak, csak éppen teljesen más módon, mint a fiúk. A lányok vízzel telt vödörrel titkon kilesték a fiúkat, hogy éppen hol tartózkodnak és egy alkalmas pillanatban: *zutty*, máris nyakon öntötték őket. *Locsolkodás közben az is megtörténik, hogy a kergetettekből kergetők lesznek. Az előbb*

*Szobai kemence. Felsődobosza, 1970, Janó Ákos.
HOM NÉA 910-8*

¹ Elmondta Szádváry Gyuláné Göndör Margit, Baktakék

Lányok locsolkodása húsvét keddjén
(Forrás: <https://kukkonnia.sk/hu/kedden-lanyok-locsolnak>)

még hősködő fiúk, akik a kelletténél több vizet lötytyintettek a lányok nyakába, elázott ürgeként távoznak a tett színhelyéről.² Tehát Abaújban harmadnap történt mindez, a lányok suttyonban végeztek az iménti népi hagyományt.

Még egy általam nagyon fontosnak tartott, nyelvtani vonatkozású észrevételemről is említést kell tennem. Az a határozott névelőnek mindig is volt, van és lesz egy úgymond kivételes, tekintélyt parancsoló, az illető személyre vonatkozóan kiemelt jelentőséggel bíró szerepet betöltő, megtisztelő funkciója is. Lásd: *A Jézus sírjáról...* Hasonló esettel a későbbiek folyamán még találkozunk.

*Gyönyörű a tavasz, mosolyog az élet,
Áldásokat mutat az arany kikelet.
Föltámadt a Jézus, mondják az írások,
Vízöntő hétfőre buzognak források.
Mi is idejöttünk ifjú létünkre,
Hogy harmatot öntsünk erre a növendékre.
Mert, ha meg nem öntjük ezt a növendéket,
Nem virázik nekünk a jövődre szépet.
Szívemből kívánom!*

Bizony, annak is oka van ám – méghozzá több szempontból is – hogy másodikként az iménti versike került regisztrálásra dolgozatomban.

Roppant örülök, hogy saját húsvéti locsolóversem is képviselheteti magát a sok-sok húsvéti rigmus sorában. Tehát, óvodás, illetve alsó tagozatos általános iskolás koromban két-három társammal én magam is fölkerestem a lányos házakat, versmondás, locsolás gyanánt. A szép, tartalmas gondolatokat tartalmazó versemre nagyon büszke voltam, mi több, büszke vagyok ma is, ugyanis apámtól (Kiss Vince) tanultam. Ez volt az ő húsvéti öntözködő verse. Ami ettől még fontosabb, apám pedig az ő édesapjától (Kiss János) tanulta, tudniillik

Húsvéti locsolkodás
(Forrás: <https://egerhitek.hu/2021/04/05/a-husveti-locsolkodas-es-a-piros-tojas-eredete/minden-mas/rohlicsek-judit>)

magát a verset az apai nagyapám költötte, akire már csak nagyon halványan emlékszem.

A versben még ott leledzik az archaikusan hangzó *ifiak* kifejezés, amely a mai ifjú szónak egykori megfelelője.

Iskolatársaimnak is annyira megtetszett a versem, hogy alig győztem eleget tenni – versem leírását illetően – az igényeknek. Természetesen szívesen tettem mindezt.

*Gyászol a Golgota, sötét az ég alja,
Az ártatlan Jézus megfeszítve, halva.
De, hogy harmadnapra hasad meg a hajnal,
Vig örömet hozott a mennybéli angyal.
Holtak közt az élőt minek keresitek?
Föltámadt a Jézus, él az örök élet.
Én ebbe a házba becsülettel léptem,
Hogy ezt a kislányt élve megszemléljem
(megszenteljem)*

*Ezért kérem az anyját, apját,
Hogy locsoljam meg szerető leányát.³*

Mély, szakrális gondolatokat, autentikusságot sugalló, tipikus abaúji locsolóvers.

A *Gyászol a Golgota...* kezdetű locsolóvers másik variánsa:

*Gyászol a Golgota, sötét az ég alja,
Mert az ártatlan Jézus megfeszítve vala.
De, hogy harmadnapra megnyílt a sír szája,
Kilépett belőle a holtaknak királya.
Holtak közt az élőt minek keresitek?
Föltámadott Jézus, ennek örvendjetelek.
Bízunk Istenben, menyeyi Atyánkban,
Hoz még szebb húsvétot szeretett hazánkra.
Szívemből kívánom.⁴
E húsvét ünnepén köszöntjük e házat,
Szívetekben legyen békeesség, alázat.
Dicséret, dicsőség ez új reggelre,*

² Pajtás, 1964, 12–13. szám

³ Elmondta Réti Ferenc, 8. oszt. tanuló, Rásonysáperencs

⁴ Elmondta Szádvári Sándor, 5. oszt. tanuló, Baktakék

*Föltámadott a Jézus, hitünk fejedelme.
Nem volt még szomorúbb húsvéti ünnepünk,
Aggodalom győtri bánkódó lelkünk.
Esdeklő fohással kérjük jó Atyánkat,
Adja vissza nekünk megváltó Urunkat.
Szívemből kívánom.⁵*

Az iménti locsoló a ritkán elhangzó húsvéti rigmusok egyike volt. Megjegyezném, hogy a versvégi *Szívemből kívánom* kedveskedő befejezés szinte minden locsolóvers után elhangzott.

*Gyászba borult az egész természet,
Mikor a Megváltó a keresztfán szenvedett.
De az Ő tanítványai zokogva siratták,
Mint hű gyermek a jó édesanyját.
De, hogy harmadnapra megnyílt a sír szája,
Kilépett belőle az életnek királya.
És mi idejöttünk ifjú kedvünkbe,
Hogy harmatot öntsünk e szép növényekre.
Mert ha meg nem öntjük e szép növényeket,
Nem virágozik nekünk jövőre szépet.⁶*

A vers utolsó négy sora a már említett, Apám-tól tanult húsvéti locsoló rigmusra emlékeztető, azzal a különbséggel, hogy itt már nem *ifjú*, hanem *ifjúként* szerepel a jelző, noha az *ifjú kedvünkbe* megfogalmazás kívánnivalót hagy maga után.

Ez utóbbi népköltésnek van egy másik változata is, íme:

Gyászt öltött magára az egész természet,

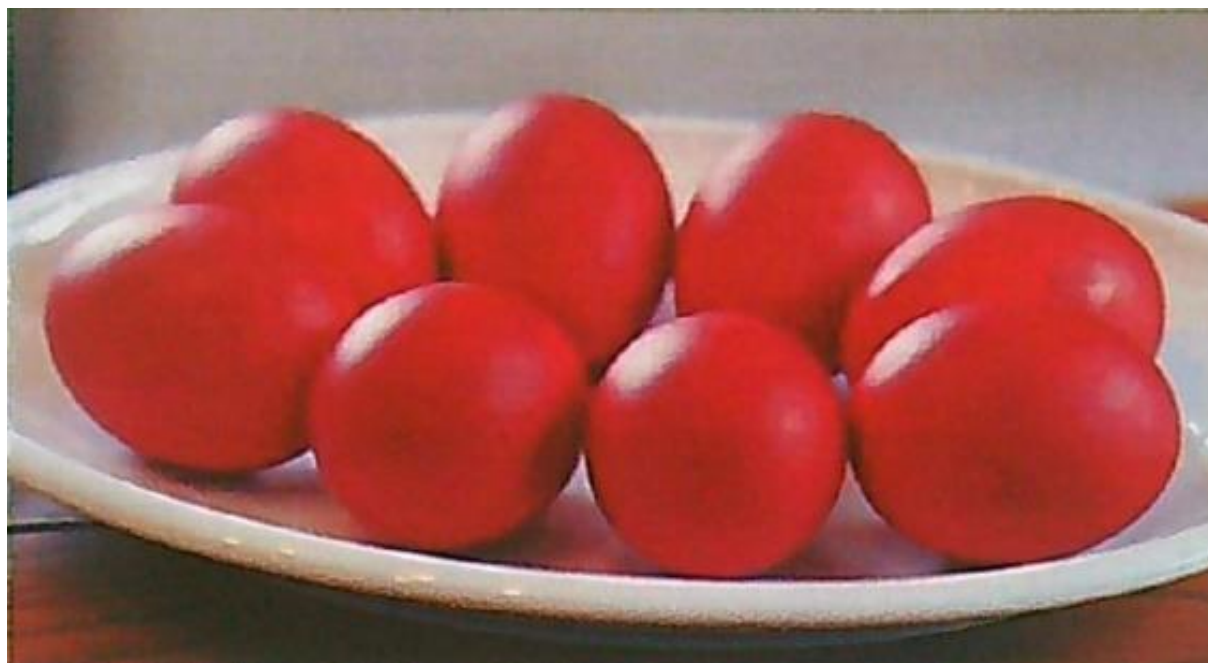
*Midőn Krisztus Urunk a keresztfán szenvedett.
Jámbor tanítványok zokogva siratták,
Mint hű gyermek a jó édesanyját.
De harmadnapra megnyílt a sír szája,
És kilépett belőle életnek királya.
S azt is megmutatta, hogy lesz feltámadás,
És síron túl, örök nyugalmas.⁷*

*Azt hallottam, van itt egy ékes virágszál,
Piros, mint a rózsza, karcsú, mint a nádszál,
Szépen kérem az apját, de még szebben az anyját,
Adja ki a leányát,
Hadd locsoljam orcáját.*

Nem csak szakrális (egyházi) vonatkozású locsolóversek ismeretesek. Az iménti sem azok sorába tartozó. Egyik sora különösen tetszetős: *Szépen kérem az apját, de még szebben az anyját.* Hogy a rigmus egyáltalán nem újkeletű, azt abból is tudhatjuk, hogy a lányka arca *orcaként* fogalmazódik meg a húsvéti locsolóban. Ami értéként kezelendő még a rigmusszerűen hangzó versikében, hogy szóláshasonlatot is tartalmaz, méghozzá kettőt is: *Piros, mint a rózsza. Karcsú, mint a nádszál.*

*Rózsafa tövéből rózsavizet hoztam,
Az lesz ma a legszebb kislány,
akit meglocsoltam.⁸*

Amilyen rövid, olyan kedves, szépen megfogalmazott versike.

...a sok piros tojás vajon kire vár? (Forrás: <https://filantropikum.com/igy-lesz-termeszeten-szep-piros-tojassunk-anekul-hogy-befestenenk-kezunket/>)

⁵ Elmondta Szádvári Sándor, 5. oszt. tanuló, Baktakék

⁶ Elmondta Szádvári Sándor, 5. oszt. tanuló, Baktakék

⁷ Elmondta Lácay Barnabás, 6. oszt. tanuló, Rásonysápberecs

⁸ Elmondta Bancsók Róbert, 6. oszt. tanuló, Rásonysápberecs

*E húsvét napjának mosolygó reggelén,
Egy szíves kéréssel hozzátok jöttem én.
E családi fátokon van egy nyíló rózsza,
Ne engedjétek, hogy leszakajtsák róla.
De, hogy tündöklőbb és illatosabb legyen,
Ezt a kicsiny rózsát engedjétek meglocsolni nekem.
Anyám e vizet nem a kútból merítette,
Harmatos fűszálat raboltam meg érte.
Haragszik a fűszál, de én boldog vagyok,
Mert a harmatocska rózsaszálon ragyog.
Éltetek felett is ragyogjon a béke,
Isten áldását kérem a ház népére.⁹*

A húsvéti rigmusgyűjteményem egyik gyöngyszeme, melyet nagyon megköszöntem adatközlőmnek, Balogh Endrének, akitől azt is megtudhattam, hogy a verset Alsóvadászton hallotta és miként neki is nagyon megtetszett, azonnal leírta, mi több, meg is tanulta, sőt legényemberként jómaga is ezzel a szép locsolóverssel köszöntötte, majd locsolta meg a baktakéki lányismerőseit.

*Azt hitted, hogy húsvét napján szárazon maradsz?
Megöntözlek kis virágszál, akárhogy szaladsz.
Rózsavíz van üvegemben, jaj, de illatos,
Dehogy hideg, dehogy csípős, ne félj aranyos!
Ha akarod, fussuk csak hát ezt a fát körül.
Tudom úgyis, hogy titokban a szíved örül.
Örül, mint a friss harmatnak nyíló rózsaszál,
Mondd csak, a sok piros tojás vajon kire vár?
Látom, éppen kis kosárkád azzal van tele,
Hányat kapok, enyém lesz fele?
Csilingel a harangvirág, tarka lepke száll,
Piros tojást osztogat egy kedves rózsaszál.¹⁰*

*Rátok keresztények ma vidám nap derült,
Mert feltámadt Jézus, ki sírba szenderült.
Ez a papok dolga, én nem magyarázom,
Öntözködni jöttem, a szót nem cifrázom.
Kérem a háznak szeretett tagját,
Adja ki kezembe kedves leánykáját.
Tudom, hogy a gazda ideadja lányát,
Hadd öntözzem meg két piros orcáját.¹¹*

Nagymama korból való... – mondotta ilyen szépen fogalmazottan egyik kedvenc tanítványom, Pisti. Itt az a meglátásom, hogy ez a locsolóvers több versből lett összedolgozva, eggyé komponálva.

*Felderült a napnak sugára,
Az Isten is aranypalástot vett magára,
És elindult útjára.
Én is elindultam utamra,
Hogy rátaláljak egy szép barna lányra.
Engedelmet kérek a meglocsolására.¹²
Tetszetős az Engedelmet kérek... fogalmazás-
mód, az engedélykérésnek egy archaikusabb for-
mája.*

*Húsvét másodnapján mi jutott eszembe,
Tele vízipuskát fogtam a kezembe.
Elindultam véle piros tojást szedni,
Szőke lányt locsolni, barnát keltegetni.
Kelj fel kislány, kelj fel, ugorj ki az ágyból,
Adj egy piros tojást a ládafiából!
Mert ha nem úgy léssen,
Vízipuskám készen.
De, ha piros tojást kapok,
Rózsavízzel locsolgatok.*

A vízipuskás locsolóvers az eddigiekhez viszonyítottan újkeletű ugyan, de a *ládafia* kifejezés már aligha!

A *ládafia* a bútorként használatos láda rövidebb belső oldalán lévő kis rekesz, főleg pénz tartására szolgált. *Üres a ládafia!* – Nincs pénz!

*Korán reggel felébredtem,
Nem is ittam, nem is ettem.
Tarisznya húzza a vállam,
Térdig kopott már a lábam.
Körbejártam a világot,
Láttam sok-sok szép virágot.
A legszebbre most találtam,
Hogy öntözzem, alig vártam.*

A hön várt locsolkodási szándék (hagyomány-ápolás) ékes bizonyítéka, megtestesítője ez iménti versike. Azt pedig nem nehéz megfejtenuünk, hogy versmondónknak miért is húzza a vállát az a bizonyos tarisznya. Természetszerűen, a bőséges, locsolásért kapott hímestojásoknak köszönhetően.

*Ma van húsvét napja, második hajnala,
Melyben szoktak jární ifjak tábora.
Serkenj fel ágyadból, cifra nyoszolyádból,
Add ki hímessedet arany kasznyikádból.
Add ki mihamar, nem mulassz sokáig,
Hogy a mi seregünk mehessen tovább is.*

Egy kis magyarázattal itt is tartozom, a régies kifejezések jelentése talán nem mindenki számára érthető: *nyoszolya* - ágy, *kasznyi* - szekrény, láda.

⁹ Elmondta Balogh Endre, Baktakék

¹⁰ Elmondta Feczko Barna. Kisberet (a mai Beret község Vasonca-patakon túli falurésze).

¹¹ Elmondta Juhász István, 6. oszt. tanuló, Baktakék

¹² Elmondta Budai Ernő, 6. oszt. tanuló, Beret

Zárszóként

A népi rigmusokkal, locsolóversekkel számos etnográfus, hivatásos szaktekinély foglalkozott már. Néprajzkutatók sora tartotta fontosnak, érdelemesnek a szóban forgó népi, népköltészeti értékek földolgozását. Jőmagam autodidakta, a néprajztudomány iránt elhivatottságot, mondhatni elkötelezettséget érző személyként jóleső érzéssel nyugtázom azt a tényt, miszerint gondolatiságom valahol mintha találkozna neves néprajzkutatóink gondolatvilágával, illetve követné azokat. Úgy érzem, változatlanul várnak rám a ragyogó néprajzi témák, hiszen kéziratok, magnetofonszalagon rögzített felvételek bőven akadnak íróasztalom fiókjaiban.

A több mint három évtizedes baktakéki tartózkodásom alatt a pedagógusi munkámon – helyesebben hivatásomon – túlmenően kellő megszállottsággal végeztem a gyűjtő- és kutatómunkát. Adatközlőim között bőven akadtak olyan személyek, akiket szinte minden egyes pályamunkám kapcsán fölkerestem, ők pedig valahányszor önzetlenül álltak rendelkezésemre. Közülük sokakat már nem tudnék fölkeresni otthonaikban.

*Nem az hal meg, akit eltemetnek,
Hanem az, akit nem emlegetnek.*

Egykori kedves, önzetlen segítőkészségük így utólag is tiszteletet parancsoló.

Munkám megírására az inspirált, hogy ily módon segítsek megőrizni az utókor számára ezt az eltűnőben lévő, kedves népi tradíciót, mert

*...Tarisznya húzza a vállam.
(parasztember vászontarisznyával)*

végleges eltűnésével szegényebbek lennénk. Hogy valóban fönnmardjanak – földidézve stílszerűen a locsolóversikék zárómondatát – *szívemből kívánom!*

*Abauji (Mecnezéf) festett láda a Herman Ottó Múzeum gyűjteményéből, belül két ládafiával.
HOM NT 72.1.1. Fotó: Baranczó Benedek*